

**ДЕРЖАВА І ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО
НА ЗАХИСТІ ПРАВ ДІТЕЙ ПІД ЧАС
ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ**

Питання захисту такої особливої і, напевно, найбільш вразливої частини населення планети як діти виникло у зв'язку з Першою світовою війною та подальшим зростанням числа міжнародних збройних конфліктів. Зазначимо, що це питання було ініційовано громадськими діячами, а не державними інституціями, зокрема, англійською громадською організацією «Рятуймо дітей» та її лідером Е. Джебб. Саме так було покладено початок міжнародно-правового захисту прав та інтересів дітей у рамках Ліги Націй, а потім процес відбувався паралельно із загальною міжнародно-правовою регламентацією прав людини під егідою Організації Об'єднаних Націй. Ці процеси знаходилися в тісному взаємозв'язку і взаємозалежності.

Декларація прав дитини (Женевська декларація), прийнята 26 вересня 1924 на п'ятій асамблеї Ліги Націй була досить лаконічною, хоча і включала в себе на ті часи головні охоронювані законом права дітей. Проте, слід зазначити, що у формулюваннях принципів взагалі відсутній термін «право». Декларація була сформульована від імені «чоловіків і жінок всіх країн світу», тобто від імені суспільства. У Декларації говорилося про їх «обов'язок», але нічого не говорилося про зобов'язання держави щодо створення особливих умов для дітей. Інакше кажучи, Декларація прав дитини була по суті актом, зверненням до громадянського суспільства, а не нормативною основою діяльності держав у сфері захисту прав дитини.

Після Женевської декларації протягом тривалого періоду, аж до прийняття в 1948 році Загальної декларації прав людини, фактично не було міжнародно-правових актів, присвячених юридичному захисту дітей і підлітків. Необхідно відзначити, що і Загальна декларація 1948 також не містила спеціальних положень про захист дітей, крім вказівок на те, що материнство і дитинство мають право на спеціальну допомогу і підтримку, а діти, що народилися як у шлюбі, так і поза ним, отримують однаковий соціальний захист.

Внесок Загальної декларації прав людини настільки вагомий, що може бути поширений на різні категорії людей, в тому числі і на дітей. Тому все, сказане в Загальній декларації про право особи на захист її життя, здоров'я, гідності, свободи, безпеки, про гуманістичні цілі освіти і виховання, про обов'язок держави і суспільства піклуватися про добробут сім'ї, має бути віднесено і до захисту відповідних прав дітей.

Якщо в Декларації прав дитини 1924 діти розглядалися виключно як об'єкт захисту, то вже після прийняття Загальної декларації прав людини 1948 року прослідковується тенденція визнання дитини як суб'єкта прав.

Знадобилося чимало часу, щоб після прийняття Загальної декларації ввести в дію міжнародно-правовий акт, спеціально присвячений правовому захисту дитинства. Таким актом стала прийнята Генеральною Асамблеєю ООН в 1959 році Декларація про права дитини. Найважливішим у Декларації 1959 було те, що в її положення вже включені слова «право» і «мати право». Саме ця обставина зумовила розроблення, ухвалення та ратифікацію більшістю країн світу Конвенції про права дитини 1989 р. Серед іншого вона містить норми, що покладають на державу та суспільство обов'язки щодо захисту прав дитини під час війни.

Спеціальний правовий захист дітей під час війни знайшов своє відображення в Декларації про захист жінок і дітей в надзвичайних обставинах і в період збройних конфліктів 1974 р., та Факультативному протоколі до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах, ратифікованому Україною у 2004 р. Зокрема, останній з перерахованих актів встановлює обов'язок держави-учасниці вжити всіх можливих заходів для забезпечення того, щоб військовослужбовці їхніх збройних сил, які не досягли 18-річного віку, не брали прямої участі у військових діях, хоча й не забороняє призов на військову службу молодших осіб. Заборона використання неповнолітніх поставлена не тільки державі, але й іншим збройним групам, відмінним від збройних сил держави.

Ратифікація Факультативного протоколу Україною стала, серед іншого, результатом громадських ініціатив, зокрема, адвокаційних акцій організацій, що своєю метою мали захист прав дитини.

Відмітимо, що захист прав дітей під час збройних конфліктів зазначено також IV Женевською конвенцією, згідно з якою діти, як частина цивільного населення, підпадають під дію всіх положень, що стосуються поводження з захищеними особами, зокрема щодо дітей забороняються тортури, тілесні покарання, медичні та наукові досліді, колективні покарання, репресалії, заходи залякування або терору, взяття заручників, незаконна депортація тощо.

IV Женевська конвенція містить також спеціальні положення про захист дітей від наслідків воєнних дій. Для них можуть створюватися спеціальні санітарні або безпечні зони, вони мають бути евакуйовані з обложених або оточених зон.

Дослідивши резолюції Ради Безпеки ООН, можна визначити шість основних грубих порушень прав дітей в ході війни, кваліфікувавши їх у якості порушень гуманітарного права. До цієї категорії злочинів слід віднести вбивства і зґвалтування дітей, їх викрадення, залучення дітей

до участі в бойових діях у тому числі в якості комбатантів, використання їх як сексуальних рабів, напади на школи та шпиталі, а також створення перешкод на шляху надання гуманітарної допомоги (Международные акты о правах человека: Сборник документов / сост. В. А. Карташкин, Е. А. Лукашева. — 2-е изд., доп. М.: Изд-во НОРМА (Изд. группа НОРМА-ИНФРА М), 2002).

Сьогодні зростає актуальність тематики вдосконалення правових механізмів захисту прав дітей під час збройних конфліктів, у тому числі конфліктів неміжнародного характеру. Події у Руанді показали, що, по-перше, суспільні інституції несуть свою частку провини у розв'язанні таких конфліктів, жертвами яких нерідко стають діти (прикладом тому стали ЗМІ Руанди, які методично пропагували геноцид народу тутсі). По-друге, ініціативи громадянського суспільства щодо захисту прав дитини є дієвими та своєчасними лише за умов сприйняття їх державними інституціями.

ГРИГОРОВА Г. Л.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри теорії держави і права

ВІДНОВНА ФУНКЦІЯ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ЮВЕНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ)

Категорія «функції юридичної відповідальності» визначається як основні напрями вираження цілей юридичної відповідальності та засобів її впливу на суспільні відносини. Доречно погодитись із твердження про те, що відмінна риса функцій юридичної відповідальності, полягає в їхньому цільовому призначенні. Суспільство ставить суспільно корисні цілі та використовує юридичну відповідальність як один із засобів їхнього досягнення. При цьому кожній функції або декільком функціям відповідає певна суспільно корисна мета (Шевченко А. Відновлювальна функція юридичної відповідальності / А. Шевченко, О. Стрельник// Публічне право. — 2012. — № 4. — С. 270).

Традиційно до функцій юридичної відповідальності відносять карну, регулятивну, превентивну, відновну та виховну функції.

Дослідження відновної функції юридичної відповідальності доречно проводити саме у контексті ювенальної відповідальності як галузевої, адже зазначена функція є однією із пріоритетних для ювенального права в цілому.

Відновна функція юридичної відповідальності проявляється у приведенні правовідносин у стан максимально наближений до того, який